

POLSKA, RUŚ I WĘGRY:
X-XIV WIEK

МОНОГРАФИЕ

Pracowni Badań
nad Dziejami Rusi

Uniwersytetu Kazimierza
Wielkiego w Bydgoszczy

ТОМ 5

■ DARIUSZ DĄBROWSKI

ADRIAN JUSUPOVIĆ

TERESA MARESZ

■ POLSKA, RUŚ I WĘGRY:
X-XIV WIEK

KOMITET REDAKCYJNY SERII

Dariusz Dąbrowski (Bydgoszcz),

Konstantin Erusalimskij (Moskwa),

Marta Font (Pecz)

Djura Hardi (Nowy Sad),

Aleksandr W. Majorow (Petersburg),

Jan Tęgowski (Białystok),

Leontij Wojtowycz (Lwów)

2018

POLSKA, RUŚ
I WĘGRY: X-XIV WIEK

DARIUSZ DĄBROWSKI
ADRIAN JUSUPOVIĆ
TERESA MARESZ

AVALON

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
Марта Фонт	
Андраш I и Ярослав Мудрый	21
Jan Tęgowski	
Ruskie i węgierskie przyczyny upadku władzy Bolesława Szczodrego w Polsce	39
Dariusz Dąbrowski	
Budowanie obrazu rodziny książęcej jako wspólnoty na przykładzie przekazów <i>Kroniki halicko-wołyńskiej (Kroniki Romanowiczów)</i>	59
Adrian Jusupović	
Udział elit Polski i Rusi w zawieraniu umów międzynarodowych w pierwszej połowie XIII w.	75
Алексей Мартынюк	
Память о Романе Даниловиче в Австрии: три новых свидетельства	89
Мирослав Волощук	
Єпископ Кракова <i>Procopius de Russia</i> (1292/93–1295 pp.). Умовна етнічність та генеалогічна належність*	99
Ryszard Grzesik	
Jeszcze jedna nieznaną kroniką polską z pierwszej połowy XIII w.	131

Йитка Комендова	
Новгород и Галицко-Волынское княжество как зоны межкультурной коммуникации: методологические размышления	143
Мария Леонидовна Лавренченко	
Обращения и договорные формулы в диалогах Рюриковичей (по материалам Киевской летописи)	155
Miloš Zečević	
Mosty i przeprawy w średniowiecznych źródłach serbskich do XIV w.	179
Aleksander Paroń	
Wielbłąd, handel dalekosiężny i „odwieczna przyjaźń” Piastów z Pieczyngami	189
Aneta Gołębiowska-Tobiasz	
Recepcja przedstawięń wybranych wyrobów pochodzenia ruskiego w połowieckiej sztuce stel	209
Святослав В. Терский	
Галицко-Волынское государство на международных торговых путях в XIV в. (по археологическим материалам)	239
Monika Kamińska	
Cechy obronne prawosławnych monasterów ziemi halickiej (do 1340 r.) ..	257
Aneks do artykułu <i>Cechy obronne prawosławnych monasterów ziemi halickiej (do 1340 r.)</i>	
Stan i historia badań halickich monasterów (alfabetyczny wykaz stanowisk interpretowanych jako monastiry) oraz monasterów domniemanych	281
Summary	321

ЄПИСКОП КРАКОВА *PROCOPIUS DE RUSSIA* (1292/93–1295 РР.). УМОВНА ЕТНІЧНІСТЬ ТА ГЕНЕАЛОГІЧНА НАЛЕЖНІСТЬ*

Русько-польські середньовічні відносини *a priori* належать до теми, що мала б достатньо ґрунтовне глибоке висвітлення в силу тривалих тісних двосторонніх відносин сучасних України й Польщі. „Прорив”, безумовно, відбувся у „козакознавчих” студіях XVI–XVIII ст., розкладено чимало крапок над „і” в подіях другої половини XIX – початку XX ст., немало зроблено для переосмислення українсько-польських взаємин часів Другої світової війни та повоєнного часу. Співпраця наших держав сягнула, мабуть, того рівня, якого досі ніколи не мала, й історична наука вповні відчуває наслідки такого співробітництва. Втім не все однозначно у дослідженнях середньовічного минулого.

Вже поверхневий огляд проблеми засвідчує катастрофічний брак вітчизняних фахівців з польської історії X–XIV ст., що прямо впливає на рівень знань про найближчого сусіда. Українські студенти, які вивчають історію Польщі, користуються, зазвичай, кількома підручниками, автори яких, на жаль, не є спеціалістами середньовічної історії цієї країни¹. Подиву гід-

* Суттєво доповнити і розширити предмет дослідження впродовж 2015–2017 рр. вдалося завдяки участі у стипендіальних програмах *Erasmus Mundus, Ianus II* (Лодзь, Польща) та *Visegradfund* (Прага, Чехія). В силу об’єктивних обставин матеріал публікується значно пізніше, ніж мав би.

¹ Запропонована вибірка торкається видань, популярних серед університетського студентства України. Див. зокрема: *Історія Польщі. Навчально-методичний посібник*,

на відсутність найновішої вітчизняної синтези з історії русько-польських відносин наведеного періоду від 1988 р.² Польські дослідження цієї теми, судячи з усього, завершилися появою 1966 р. на світ монографії Броніслава Влодарського³. Відверто незадовільний стан справ у окресленій царині останніми роками покращився завдяки діяльності молодих вчених кількох центральноєвропейських країн (України, Польщі, Литви, Словаччини та ін.), де чільне місце посідає український історик Ягеллонського університету із Кракова Віталій Нагірний – один із авторів проекту *Colloquia Russica*. Завдяки плідній роботі щороку гроно науковців-початківців та добре зна-них спеціалістів проводить вузькопрофільні конференції з метою популяризації вивчення історії Русі за кордоном⁴. Про нагальну потребу перегляду двосторонніх відносин наших держав неодноразово йшлося й на інших серйозних наукових зустрічах⁵. Зрештою, все відбувається на тлі неймовірного зацікавлення поляками українською середньовічною історією, де заслуги наших колег цілком визнані⁶.

ред. П. Федорчак, Івано-Франківськ 1995, 70 сс.; Л. Зашкільняк, М. Крикун, *Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів*. Львів, 2002; *Історія західних і південних слов'ян з давніх часів до XX ст. Курс лекцій*, ред. В. Яровий, Київ 2009.

² Останнє узагальнення найактуальніших питань двосторонніх відносин доби Середньовіччя здійснив український вчений Олександр Головка. Див.: А. Головка, *Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII вв.*, Київ 1988.

³ В. Włodarski, *Polska i Rus' (1194–1340)*, Warszawa, 1966. Наразі з приватного спілкування відомо про намір працівника Інституту історії Польської академії наук у Варшаві (Польща), доктора Адріана Юсуповича підготувати до друку монографію, присвячену русько-польським середньовічним зв'язкам домонгольської доби.

⁴ Див. наприклад: М. Волощук, *Міжнародний науковий проект «Colloquia Russica» (2010–2014 pp.)*, „Український історичний журнал”, 2014, № 5, с. 225–231.

⁵ Тема, зокрема, стала предметом нашого виступу „Середньовічна історія Польщі в українських академічних підручниках” (мовою оригіналу „*Historia średniowieczna Polski w ukraińskich podręcznikach akademickich*”) під час VIII З'їзду випускників Літньої Школи Студій Східної Європи Варшавського університету „*Czeskie badania nad Polską w kontekście europejskim*”, що проходив 11–12 вересня 2013 р. у Празі (Чехія). Аналогічно важливість подальшого глибокого вивчення середньовічних двосторонніх відносин, якісно нового їх переосмислення піднімалася під час нашого виступу на тему „*Podstawy formowania dawnej Rzeczypospolitej: średniowieczny ruski pomiar. Studia prosopograficzne*” на III-му Конгресі іноземних дослідників історії Польщі 11–14 жовтня 2017 р. у Кракові (Польща).

⁶ На наш погляд, біографічний нарис діяльності короля Данила Романовича, автором якого є торунський професор Даріуш Домбровський, за багатьма показника-

Безумовно до найактуальніших проблем двосторонніх стосунків Х–XIV ст. належить участь русі (русинів) у розвитку підвладних династії Пястів земель. Міграційні процеси, особливо активізовані війнами магнатів, нападами кочівників, хрестовими походами і колонізаційною діяльністю, торкнулися практично усіх країн Європи. Зміна місця проживання перетворилася на об'єктивну потребу, неодноразово нотовану документами. Учасниками переселенських рухів ставали представники найрізноманітніших верств суспільства. Завершивши студії ідентифікованих руськими (чи у схожій, часом дискусійний спосіб) осіб Угорського королівства впродовж XI – другої половини XIV ст.⁷, вже навіть поверхневий огляд польських джерел для нас засвідчив немалу кількість таких же і у володіннях Пястів.

Зокрема, серед чи не найзагадковіших осіб кінця XIII ст., згаданий *Kamalogami* *krakiewskich* *episcoporum* та *Istorięю Польщі* Яна Длугоша (1415–1480) владика *Procopius de Russia* (1292/93–1295)⁸. Наразі в історіографії немає певності у його умовній етнічності через пізніше походження наведених наративів, де читаємо й про інше нотування Прокопа – *hic ortus de Russia*⁹.

ми перевершує всі інші, досі написані життєписи волинського володаря в Україні та за її межами (див.: D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201–1264). Biografia polityczna*, Kraków 2012 (= *Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi UKW*, т. 1); idem, *Król Rusi Daniel Romanowicz. O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w.*, Kraków 2016 (= *Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi UKW*, т. 4). Чого варте також перше археографічне видання так званого *Галицько-Волинського літопису* (див.: *Kronika halicko-wołyńska. Kronika Romanowiczów*, tłumaczenie, wstęp i komentarze D. Dąbrowski i A. Jusupović, Kraków–Warszawa 2017; *Chronica Galiciano-Voliniana (Chronica Romanoviciana)*, wydali, wstępem i przypisami opatrzyli D. Dąbrowski, A. Jusupović przy współpracy I. Juriewej, A. Majorowa i T. Wiłkuł [в:] *Monumenta Poloniae Historica* (далі – MPH) *Nova series*, т. XVI, Kraków–Warszawa 2017).

⁷ М. Волошук, «Русь» в Угорському королівстві (XI–друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції, ред. Л.В. Войтович, Івано-Франківськ 2014. Наразі на завершальній стадії перебуває переклад розширеної версії книги угорською мовою (М. Voloscsuk, *A «Rus» a Magyar Királyságban (XI. század – a XIV. század második fele): társadalmi-politikai szerep, vagoni viszonyok és migráció*, Budapest–Uzsgorod 2018). Анонсований час її появи у світ – 2018 рік.

⁸ *Catalogi episcoporum Cracoviensium*, wydał i komentarzem opatrzył J. Szymański, [в:] MPH *Series nova*, т. X.2, Warszawa 1974, с. 33, 182, 288; *Ioannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, ред. Z. Kozłowska-Budkowa i in., кн. VII–VIII, Warszawa 1975, с. 347.

⁹ *Catalogi episcoporum Cracoviensium*, с. 65, 100, 182.

Вперше за хронологією про руське коріння священнослужителя йдеться у редакції *Каталогів*, упорядкованій Яном з Домбрувки¹⁰. Наступні нотатки IV Швентокшицької, V Домініканської, Люблінської, Віслицької редакцій та *Каталогів* Яна Длугоша традиційно датовані XV–XVI ст.¹¹. Дивним на цьому тлі виглядає цілковита відсутність предиката духівника в усіх „прижиттєвих” актах, анналах та інших матеріалах, деякі з яких, як високоосвічена людина, він складав особисто.

Лаконічно єпископа Прокопа до кінця 1294 р. кілька разів згадують *Швентокшицькі аннали* (завершені 1296 р.)¹², *Аннали Траски*¹³ (завершені 1340 р.), інші *Малопольські аннали*¹⁴. Він відомий з *Анналів краківських мансйонарів* XVI ст.¹⁵. Священнослужитель постає й на сторінках агіографічних творів, як от *Життя святої Кінги* XIV ст.¹⁶. Значний пласт дипломатичного матеріалу, створений за правління князів Болеслава Сором'язливого (1226–1279), Лешка Чорного (1241–1288) й Пшемисла II (1257–1296) нотує Прокопа 1270–1294 рр. Духівник, наблизений до краківського і чеського дворів, добре знав не лише низку центральноєвропейських володарів, а й їхніх дружин, що бачимо зі змісту й актових джерел, на загал, давно відомих дослідникам¹⁷.

¹⁰ Ibidem, с. 27.

¹¹ *Catalogi episcoporum Cracoviensium*, 49, 75–76, 107, 128–129, 283; *Johannis Dlugosii, Vitae episcoporum Poloniae: catalogus archiepiscoporum gnesnensium*, Cracoviae 1867, т. 1, с. 406–407.

¹² *Rocznik Świętokrzyski*, изд. А. Bielowski, [в:] MPH, т. III, Lwów 1878, с. 76–77.

¹³ *Rocznik Traski*, [в:] MPH, т. II, изд. А. Bielowski, Lwów 1872, с. 816, 852–853.

¹⁴ *Rocznik Malopolski*, изд. А. Bielowski, [в:] MPH, т. III, Lwów 1878, 1961, с. 186–187.

¹⁵ *Annales mansionariorum Cracoviensium*, изд. W. Kętrzyński, [в:] MPH, т. V, Lwów 1884, с. 893.

¹⁶ *Vita et miracula Sanctae Kyngae ducissae Cracoviensis*, изд. W. Kętrzyński, [в:] MPH, т. IV, Lwów 1884, с. 701, 711.

¹⁷ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* (далі – CDH), изд. G. Fejer, т. V.3, Budae 1830, с. 46, 385, 433; *Codex diplomaticus Poloniae* (далі – CDP), изд. L. Ryszczewski, A. Muczowski, т. 1, Varsaviae, 1847, с. 91, 95, 123; т. 3, Varsaviae 1858, с. 95, 112, 119, 131, 147, 150, 154–155; *Kodeks dyplomatyczny katedry Krakowskiej ś. Wacława* (далі – KDКK), изд. F. Piekosiński, ч. 1: 1166–1366, Kraków 1874, с. 119, 133–134; *Codex diplomaticus Monasterii Tynecensis* (далі – CDMT), изд. W. Kętrzyński, St. Smolka, т. 1: 1105–1399, Lwów 1875, с. 64–65, 75; *Kodeks dyplomatyczny Malopolski* (далі – KDM), изд. F. Piekosiński, т. 1: 1178–1386, Kraków 1876, с. 96, 100, 109, 112–113, 119, 124, 127, 130–131; т. 2: 1153–1333, Kraków 1886, с. 131, 137, 146,

Біографія краківського архієрея неодноразово цікавила істориків від початку ХХ ст., втім глибокі наукові дискусії щодо його умовної етнічності датуються 70–80-ми рр. Підставою перегляду вченими версії *Katalogie* XIV ст., прийнятої та поглибленої з часом в *Історії Польщі* Яном Длугошем, заклали сумніви у здатності людини, хрещеної в східному обряді обійняти одну з головних єпископських кафедр володінь Пястів. Імовірно цьому сприяла існуюча в Польській Соціалістичній республіці політична кон'юнктура 70-х рр. минулого століття. Зрештою, нерідко науковці просто оминали питання родового коріння Прокопа¹⁸.

Вперше серйозну контраргументацію руського походження владики запропонував Тадеуш Васілевський¹⁹. У короткому біографічному нарисі чеської княгині Гелени († 1202/06), відправленої близько 1165 р. заміж за Казимира II Справедливого (1138–1194) автор згадав про кровноспоріднені зв'язки Прокопа з іншими польськими князями – Болеславом Сором'язливим та Лешекком Чорним, відображені термінами *nepos karissimus* та *cognatus* у актах, датованих, відповідно, 15 лютого 1278 та 1286 рр. Відтак, історик зазначив, що: „Обидва ці князі були кривняками Прокопа через свою спільну бабцю Гелену, а не через мати, як помилково припускав Длугош [...]”²⁰. Удосконалив версію колеги Павел Жмудзький. На його думку: „Прокоп був нащадком зноємської лінії Пшемислідів, з'єднаної кровноспорідненими зв'язками із князями Болеславом [Сором'язливим. – М.В.] і Лешекком [Чорним. – М. В.] через Гелену – бабцю першого та прабабу другого. Також мати Лешека, онучка чеського короля Пшемисла I Оттокара також була родичкою Прокопа. Навіть ім'я канцлера вказує на чеське походження”²¹.

150, 156, 160–161, 167–169, 171; *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, ч. 2: 1253–1310, підготував J. Emler, Pragae, 1882, с. 707; *Regesten zur Slesischen Geschichte*, ч. 3: bis zum Jahre 1300, [в:] *Codex diplomaticus Silesiae* (далі – CDSil), изд. С. Grünhagen, Breslau 1886, т. 7, с. 187, 198; *Dokumenty polskie z archiwów dawnego Królestwa Węgier*, wydał i opracował St. A. Sroka, т. 1: *do 1450 r.*, Kraków 1998, с. 3 etc.

¹⁸ K. Mieszkowski, *Studia nad dokumentami katedry krakowskiej XIII wieku. Początki kancelarii biskupiej*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, с. 32, 38, 79, 93, 100.

¹⁹ T. Wasilewski, *Helena księżniczka znojemska, żona Kazimierza II Sprawiedliwego. Przyczynek do dziejów polsko-czeskich w XII–XIII w.*, „Przegląd Historyczny”, т. 69, 1978, с. 115–120.

²⁰ Ibidem, с. 119.

²¹ P. Żmudzki, *Studium podzielonego Królestwa: książę Leszek Czarny*, Warszawa 2000, с. 250.

Окреслений погляд останніми роками знайшов підтримку, зокрема, в польських колег Д. Домбровського²² та Яцека Мацеєвського²³, а також чеського історика Яна Лібора²⁴.

Втім, відомо й немало послідовників руської версії, творцем якої не випадково вважають самого Яна Длугоша. Родичів краківського єпископа серед сімейства дружини Лешека Чорного княгині Грифіни/Агрипини Ростиславівни (*Gryfina*, донька чернігівського князя Ростислава Михайловича (б. 1219 – після 1264), зятя угорського короля Бели IV, 1206–1270) радив шукати, зокрема, Б. Влодарський²⁵. В системі кровноспоріднених зв'язків Арпадів, Пястів та Рюриковичів, однак без глибокого генеалогічного аналізу, знаходив відповідь на питання про родичання Прокопа з князями Болеславом Сором'язливим і Лешекком Чорним Єжи Вирозумський²⁶. Погляд польського хроніста підтримав й Ян Тенговський, який вважав ужиту тим формулу *Procopius de Russia* підсиленням умовної етнічності владика, котрий, на думку історика, доводився родичем дружини Лешека Чорного Грифіни²⁷. Об'єднати „чеську” й „руську” концепції спробував Януш Куртика²⁸, втім, без успіху.

Певний час окремі науковці підтримували й припущення Ніколая фон Баумгартена про Прокопа – сина володимирського князя Василька Романовича (1203–1268/69) й доньки краківсько-сандомирського володаря Лешека

²² D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich*, Poznań–Wrocław 2002 (= Biblioteka Genealogiczna, ред. М. Górnego, т. 6), с. 270.

²³ J. Maciejewski, *Episkopat polski doby dzielnicowej 1180–1320*, Kraków–Bydgoszcz 2003, с. 235.

²⁴ J. Libor, Václav II. Král na stříbrném trůnu 1283–1305, Praha 2015, с. 186.

²⁵ B. Włodarski, *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początku XIV wieku (1250–1306)*, Lwów 1931, с. 134–137; idem, *Polityczna rola biskupów krakowskich w XIII wieku*, „Nasza Przeszłość”, т. 27, 1967, с. 58.

²⁶ J. Wyrozumski, *Prokop*, [в:] PSB, изд. I. Połocki, S. Połocki, т. XXVIII, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1984, с. 483–484.

²⁷ Своїми поглядами польський історик поділився з нами під час IV Міжнародної конференції серії *Colloquia Russica „Династичні зв'язки Рюриковичів: політика, звичаї, культура, релігія (X–XVI ст.)”*, яка проходила 14–16 листопада 2013 р. в місті Могільно (Польща), за що ми йому вельми вдячні.

²⁸ *Urzednicy malopolscy XII–XV wieku*. Spisy, opracowania J. Kurtyka, T. Nowakowski, F. Sikora etc., *Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej*, ред. А. Gąsiorowskiego, т. 4: *Malopolska (województwa krakowskie, sandomierskie i lubelskie)*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990, с. 267.

Білого (1184/85–1227) Гелени²⁹, аргументовано спростовану Д. Домбровським³⁰. Нічим не підтвердженою залишається й думка Пйотра Білінського та Єжи Корчак-Корей Кжечовського про належність владики до руського герба Корчак, добре відомого в польських землях з XIV ст. завдяки групі руської знаті при дворах Казимира III (1333–1370), Людовіка I (1370–1382) та Володислава Ягайла (1386–1434)³¹. Історики прийняли погляд Яна Длугоша, викладений у *Історії Польщі*³² без належної критики. Однак слід визнати й потребу подальших поглиблених студій знатних шляхетських родин Русі XV–XVI ст., частина з яких могла мати князівську генезу³³.

Останнім часом вивчення церковної історії Польщі й Кракова, зокрема, активізувалося, свідченням чого є, наприклад, дослідження Рафала Кшишто-

²⁹ J. Umiński, *Śmierć Leszka Białego*, w: *Nasza Przeszość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katorlickiej w Polsce*, Kraków, 1947, т. 2, с. 34; Н. Пазкiewicz, *Początki Rusi*, z rękopisu przygotował K. Stopka, Kraków 1996, с. 114.

³⁰ D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, с. 270; idem, *Генеалогія Мстиславичей : Первие поколения (до начала XIV в.)*, пер. и вступ. слово к русскоязычному изданию К.Ю. Ерусалимского и О.А. Остапчук, СПб. 2015, с. 751.

³¹ M.J. Korczak Korey-Krzeczowski, *Ród Korczak-Krzeczowski. Linia senatorska kniazowska*, Kielcy–Albany–Toronto 2000, с. 9; P. Biliński, *Żywoty sławnych Biskupów Krakowskich Prokop z Rusi herbu Korczak (zm. 1295)*, [Електронний ресурс]: Режим доступу. – <http://tygodniksalwatorski.icm.com.pl/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=2573>

³² *Ioannis Dlugossii Annales*, с. 347.

³³ Останні геральдичні дослідження, проведені Олегом Однороженком не засвідчили жодного стосунку чернігівських князівських родин до роду Корчак, представників якого вперше згадано при дворах Казимира III, Людовіка I та Володислава Ягайла впродовж 1368–1390 рр. (О. Однороженко, *Родова геральдика Руського королівства та руських земель Корони Польської XIV–XVI ст.*, Харків 2009, с. 78–81). Згадане сімейство добре відоме в Польщі з 1352/53 р. Серед гідних уваги його членів – Дмитро з Гораю, біографію якого ґрунтовно дослідив Казімеж Мишлінський (К. Myśliński, *Dzieje kariery politycznej w średniowiecznej Polsce. Dymitr z Goraja (1340–1400)*, Lublin 1981). Традиційно в історіографії рід вважався руським без чіткої земельної ідентифікації. Відомо, що впродовж першої половини XIII ст. Ольговичі не раз обіймали галицький престол, тут мешкали й прийшли чернігівські бояри (див. наприклад: М. Волощук, *Доброслав Судич: спроба біографічного нарису*, [в:] *Карпати: людина, етнос, цивілізація*, Івано-Франківськ 2010, вип. 2, с. 23; idem, «Русь» в *Угорському королівстві*, с. 343). Цілком імовірно, вони й стали протошаром Корчаків, що, за браком джерел встановити неможливо. Втім, на наш погляд, навіть на тлі занепаду у другій половині XIII ст. Чернігівської землі важко допустити маргіналізацію якогось із місцевих князівських відгалужень, представників якого, за не до кінця з'ясованих обставин, прийняли на військову службу при краківському дворі.

фа Прокопа³⁴ та Анджея Родзевича³⁵. Проте, суттєвих зрушень у встановленні умовної етнічності згаданого владики поки не відбулося. Зокрема, Р.К. Прокоп, навівши усі відомі йому версії походження краківського архієрея, руське коріння того вважав радше даниною історіографічної традиції. Насправді ж, на його думку, батьківство єпископа залишається загадкою³⁶. Підсумувавши частину попередніх студій щодо походження єпископа Прокопа, Барбара Ковальська в біографічному нарисі *Свята Кінта. Дійсність і легенда* слідом за Каролем Малечинським³⁷ дійшла думки про кровноспоріднені зв'язки краківського архієрея із дружиною Болеслава Сором'язливого³⁸. Проте, за словами історика, „на тлі чисельних припущень щодо походження Прокопа та його уявного родичання з краківськими князями то залишається лише черговою гіпотезою за відсутності належної аргументації”³⁹.

Втім, підтримуючи, радше погляди Яна Длугоша, вважаємо за доцільне глибше проаналізувати наявні свідчення джерел про кровноспоріднені зв'язки Прокопа з П'ястами в другій половині XIII ст.

1. Вже поверхневий огляд джерел дозволяє зробити висновок про надзвичайно тісні русько-польські взаємини з кінця X ст. Динаміка двосторонніх відносин, увінчана десятками міждинастичних шлюбів та, вочевидь, не меншою кількістю матримоніальних зв'язків серед знаті впродовж XI–XIV ст., втім, наводить небагато прикладів чіткої земельної чи умовної етнічної ідентифікації її учасників. Абсолютна більшість згадок про, наприклад, княгинь виданих заміж до Польщі носять маргінальний характер. Їхнє походження досі не завжди достеменно відоме, попри кропітку роботу цілої низки дослідників від кінця XIX ст.⁴⁰.

³⁴ K.R. Prokop, *Poczet biskupów krakowskich*, Kraków 1999, 330 s.; idem, *Biskupi pomocniczy w diecezjach polskich w dobie przedtrydenckiej (2. poł. XIII – 1. poł. XVI w.)*, Kraków 2002, 391 c.

³⁵ Див. наприклад: A. Rodziewicz, *Data śmierci biskupa krakowskiego Prokopa*, [в:] *Władcy, mnisi, rycerze*, под ред. В. Śliwińskiego, Gdańsk 1996 (= *Gdańskie studia z dziejów średniowiecza*, nr 3), с. 217–222.

³⁶ K.R. Prokop, *Poczet biskupów krakowskich*, с. 68.

³⁷ К. Malczyński, *Zarys dyplomatyki polskiej wieków średnich*, ч. 1, Wrocław 1951, с. 105. Див. також: К. Malczyński, М. Bielińska, А. Gąsiorowski, *Dyplomatyka wieków średnich*, ред. Т. Manteuffel, Warszawa, 1971, с. 154, 165.

³⁸ В. Kowalska, *Święta Kinga. Rzeczywistość i legenda*, Kraków 2008, с. 69, 269.

³⁹ Ibidem, с. 69.

⁴⁰ Див. узагальнення до теми: М. Волощук, *Rutheni in Polonia XI–XIII vv.: краткие очерки проблемы*, [в:] *Colloquia Russica*, под ред. V. Nagirnego, сер. I, т. 4 : *Rurikids*

2. Достатньо „супою” на руську топонімію залишається інформація польських наративів про плинні, регулярні прикордонні військові конфлікти вздовж, хоча б, лінії так званих „Червенських градусів”. Ми не знаходимо серед занотованих латиномовними джерелами великої кількості чітко ідентифікованих руськими осіб, які брали участь у цих кампаніях. Окремі представники знаті з оточення київських, волинських, галицьких князів, хоча й були добре знані за кордоном, майже ніколи не опривілейовувалися „етнічним” предикатом. Йшлося здебільшого про узагальнюючі повідомлення, де ворогів, сусідів, партнерів узагальнено названо *Rutheni*⁴¹. Промовисто про це також свідчить хоча б перелік впродовж 1227–1258 рр. наближених до краківсько-сандомирської княгині Гримислави (1189–1258) біля двох сотень осіб, серед яких мусіли бути вихідці із батьківщини її батьків. Зрештою й вона сама ніколи не вписана у латиномовних джерелах *Ruthena*⁴².
3. Традицію такого „замовчування” певною мірою у своїй *Історії Польщі* виправив Ян Длугош⁴³. Знавець мов, вмільний компілятор, адепт найсучасніших гуманістичних поглядів при дворі Ягеллонів суттєво конкретизував чимало сюжетів русько-польських стосунків X–XIV ст., що відобразилося й на відредагованому ним *Каталозі*.

in dynastic relations: politics, customs, culture, religion (10th–16th c.). Publication after 4th International Conference, Mogilno, 14–16th November, 2013, Kraków 2014, c. 145–146.

⁴¹ Руська географічна номенклатура польських джерел, рідкісне (порівняно хоча б з угорцями) уживання авторами латиномовних наративів і активів характерних предикатів для знаті з оточення Рюриковичів, особливо прикордонних земель, потребує окремого глибокого вивчення. Лише так можна зрозуміти, в яких територіальних межах усвідомлювалося, сприймалося при дворі Пястів поняття *Russia*, *Ruthenia* та ін., ким для пересічного польського хроніста чи канцеляриста був той чи інший *Ruthenus*, наскільки узагальнюючим виглядав у їхньому розумінні цей *terminus* щодо nobilitetu дуже відмінних одне від одного земель Русі.

⁴² M. Wołoszczuk, *W kwestii obecności Rusinów na dworze książęcej Grzymisławy – wdowy (1227–1258) po księciu krakowsko-sandomierskim Leszku Białym*, [w:] *Tractu temporis. Ludzie – regiony – fakty. Księga jubileuszowa dedykowana Dr hab. Prof. UŁ Tadeuszowi Nowakowi*, ред. Т. Grabarczyk, А. Kowalska-Pietrzak, Łódź 2016 [в печати].

⁴³ Див. зокрема: Д. Карнаухов, *История русских земель в польской хронографии конца XV–начала XVII вв.*, Новосибирск 2009, с. 18–19. Вагомий внесок до вивчення праці Яна Длугоша зробила також Наталія Щавелева (Н. Щавелева, *Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I–VI): текст, перевод, комментарии*, Москва 2004).

Інформація про архієрея у названих творах наратора відрізняється в одній деталі. На сторінках *Каталогів*, написаних до 1478 р., читаємо: „Прокоп, знатного руського походження, двадцять третій за порядком, затверджений папою Целестином V (понтифікат впродовж 5 липня – 13 грудня 1294 р.), канонік гнезненський, препозит сандомирський, священнослужитель краківський та канцлер краківсько-сандомирського і серадзського князя Болеслава Сором’язливого, а також родич „за кужелем” [у тексті – „ex parte matris cognatus”, що означатиме й „родич за материнською лінією”. – М.В.] того князя Лешека [Чорного. – М.В.]”⁴⁴. У 7–8 книгах *Історії*, відредагованої очевидно раніше *Каталогів*, вище наведений без змін текст містить вставку про належність владики до роду Корчак. Прослідкувати причини появи такої відмінності непросто, оскільки хроніст, за словами Йосифа Шиманського, часто вносив поправки до своїх текстів⁴⁵. Не встановленим наразі залишається й джерело, яке дозволило авторові в такий спосіб ототожити Прокопа. Імовірно це відволікло увагу дослідників XIX–XXI ст. від пошуків саме князівського коріння краківського єпископа, як можемо побачити далі.

Порівняно з переважно попередніми редакціями *Каталогів*, автори яких нотували владику зазвичай вкрай лаконічно⁴⁶, Ян Длугош, слід визнати, подав відомості, які, хоча й перегукувалися зі змістом уже згаданих актів 15 лютого 1278 та 1286 рр., втім містили досі невідомі свідчення. Принципово новою на тлі окреслення руського коріння Прокопа стала думка наратора про кровноспоріднені зв’язки Прокопа з Лешекем Чорним: „ex parte matris”.

⁴⁴ *Catalogi episcoporum Cracoviensium*, с. 182: „Procopius ortus de Russia ordine vigesimus tertius, per Celestinum papam quantum consecrates et promotes, cantor Gnesnensis, prepositus Sandomiriensis, canonicus Cracoviensis et Boleslai Pudici Cracoviensis et Sandomiriensis, Siradiensis ducis cancellarius et ipsius ducis Leschkonis ex parte matris cognatus, genere nobilis [...]”. Цілком справедливо у поклику № 508, Й. Шиманський звернув увагу на можливість внесення цього запису після ознайомлення Я. Длугоша із документом Лешека Чорного від 1286 р., у якому серед свідків Прокоп занотований як *cognatus* князя. Відтак пізньосередньовічний упорядник викомбінував свій наратив на підставі зазначеного акта й добре знайомого йому канонічного права.

⁴⁵ *Ibidem*, с. 129.

⁴⁶ „Procopius de Russia”, за Яном з Домбрувки (*Catalogi episcoporum Cracoviensium*, с. 33); „Procopius. Hic ortus de Russia, cuius tamen nobilitatis sit, ignoratur”, за IV Свентокшицькою редакцією (*ibidem*, с. 65); „Procopius. Hic ortus de Russia; hic, cuius generis vel nobilitatis fuit, ignoratur”, за V Домініканською редакцією (*ibidem*, с. 100); „Procopius XXiiij episcopus. Hic ortus de Russia, huius tamen nobilitas ignoratur”, за Люблінською редакцією (*ibidem* с. 114); „Procopius de Russia, per Celestinum V consecrates, sedit annis 2, mortuus 1295”, за Віслицькою редакцією (*ibidem*, с. 288).

Поняття „mater” на латині має кілька значень: мати родини, жінка або поважна пані. На наш погляд, у аналізованому випадку не може йтися про родинну спорідненість через батьків Лешека, матір’ю якого була Констанція (1227–1257) з Вроцлава⁴⁷, фактично в жоден спосіб напряму не пов’язана з Рюриковичами. Її заміжжя 1239 р. із сином руської княгині Агафії Святославівни (між 1191/1196–1247/1252) кувявським князем Казимиром⁴⁸ не можна вважати аргументом на користь зв’язку Прокопа із народженим у цьому шлюбі Лешком Чорним за принципом: „ex parte matris cognatus”, про що йдеться в *Каталогах*. Бо цей зв’язок із умовним „руським світом” виглядав би в такому випадку „за мечем” (по лінії чоловіка). При цьому підкреслимо, що і в акті краківського князя від 1286 р. і в *Каталогах* родинний контакт Прокопа із краківським князем значиться терміном „cognatus”. І хоча наведений вислів для частини вчених переконливо засвідчив генеалогічну належність або близькість владики до Пшемислідів, ніхто з них не дав аргументованої відповіді на питання, чому в *Каталогах* та інших працях Яна Длугоша архієрей постійно окреслений „de Russia” і жодного разу – „de Bohemia”. Відтак відверто напрошується пошук родинного зв’язку Прокопа із Лешком Чорним за принципом *ex parte matris cognatus* у іншому, протилежному чеському, напрямі.

На нашу думку, історик XV ст. радше доводив до відома читача родинну належність краківського єпископа до Пястів „за кужелем” і помилився, або з якоїсь причини не уточнив, про що йдеться у фразі: „ex parte matris cognatus”. Можливо мало бути: „ex parte uxoris”? Ми переконані, що владика мусів бути близьким родичем, рідним братом дружини згаданого князя Грифіни Ростиславівни (б. 1248 – між 1305/1309), виданої заміж у землі Пястів 1265 р. Однак достеменною інформації на цю тему *Каталоги*, на жаль, не містять, викликаючи, відповідно, подальші сумніви в істориків щодо достовірності приведених Яном Длугошем даних, хоча той жодних „чеських” на відміну від „руських” слідів походження Прокопа у своїх працях не наводив.

⁴⁷ Констанція була донькою Анни (б. 1201–1265) та, відповідно онукою чеського короля Пшемисла I Оттокара (1155–1230) і угорської принцеси Констанції (1180–1181–1240), евентуально далеким родичем яких „за кужелем” мав би бути Прокоп.

⁴⁸ Див. наприклад: О. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków, 2005, с. 337–339; К. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziębiccy, głogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*, Kraków 2007, с. 120–121.

Більшою довірою користуються два, датовані 15 лютого 1278 та 1286 рр. дипломи, за якими нам відома родинна належність Прокопа щодо обох згаданих польських князів, втім без генеалогічних подробиць. Зокрема 15 лютого 1278 р. Болеслав Сором'язливий з дружиною Кінгою (1234–1292) надавав „[...] гідному поваги мужеві, нашому канцлерові і найдорожчому родичеві, панові Прокопові [...] згадане село *Czystebrzegi* [тепер – село Граб'є Веліцького повіту, Малопольського воєводства, Польща – М.В.]”⁴⁹. Вдруге кровноспорідненість з краківськими П'ятами підкреслювалася дипломом Лешка Чорного від 1286 р., в якому серед переліку придворних вельмож тогочасний канцлер занотований „**cognatus** [акцент наш, наголошуючи при цьому на повторному вживанні *Каталогами* цього терміну задля підкреслення кровноспоріднених зв'язків обох осіб. – М.В.] *predicti ducis Cracouiensis*”⁵⁰.

Обидва терміни „*peros*” та „*cognatus*”, широко вживані в міждинастичних зв'язках латиномовного світу, зазвичай перекладаються істориками як „родич”. Втім спектр значень обох – набагато ширший. „*Peros*” може означати – онук, потомок, братанець (племінник по братові, небіж), сестринець, пасерб, швагер, натомість „*cognatus*” – кривняк, схожий, пов'язаний та швагер. Використання такої палітри тлумачень у зіставленні з повідомленнями *Каталогів* Яна Длугоша дозволяє на тлі вивчення біографії краківського владики інакше оцінити взаємовідносини Болеслава Сором'язливого та Лешка Чорного з Рюриковичами.

Оскільки нам не вдалося встановити за фразою *Каталогів*: „*ex parte matris cognatus*” родинну належність чи близькість Прокопа до Пшемислідів, а через них „за кужелем” – із князем Лешком, на предмет спростування так званої „чеської версії” вартий уваги докладний генеалогічний аналіз занотованого в акті від 15 лютого 1278 р. терміну „*peros*”. Вжите поняття дозволяло б шукати родинний, сполучений із чехами, зв'язок Прокопа і Болеслава Сором'язливого, що корелювалося б відповідно з уже згаданим окресленням: „*ex parte matris cognatus*”. Розглянемо усі почергово можливі варіанти значення *peros*.

⁴⁹ KDP, т. 1, с. 112: „[...] *honorabilis uiri domini Procopij, nostri cancellarij ac nepotis* [акцент наш – М.В.] *karissimi* [...] *prefatam villam Czystebrzegi*”. Див. також: *Archivum Głowne akt dawnych (AGAD)*, Zbiór dokumentów pergaminowych z lat 1155–1939. шрифт. 4887–5878. Фонд nr 1/6, Warszawa, 2010, 4976, Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, nadaje Prokopowi, swemu kanclerzowi wieś Czystebrzegi (15.02.1278).

⁵⁰ KDKK, с. 119.

„Онук”. Оскільки краківсько-сандомирський князь зі своєю дружиною, донькою Бели IV (*Bela*, 1206–1270) Кінгою не привели на світ дітей⁵¹, Прокоп не міг би доводитися йому рідним онуком. В тому ж сенсі неможливим вважаємо використання щодо Прокопа поняття *nepos* у значенні „потомок”.

„Пасерб”, „пасинок”. Одруження Болеслава Сором’язливого та Кінги було першим, жодних дочасних матримоніальних відносин для них джерела не фіксують, а відтак донька угорського короля не могла привезти із собою на батьківщину чоловіка раніше народженого сина (*nepos*), евентуально – Прокопа.

„Небіж”, „сестриниць”. Князь Болеслав мав старшу сестру Саломею (1211/12–1268), з 1214 р. заручену та від 1223 р. заміжною за угорським принцом і галицьким королем Коломаном (1208–1241). У шлюбі обоє склали обітницю чистоти, не привівши на світ дітей⁵². Прокоп не міг би доводитися Болеславові рідним небожем. Чи міг двоюрідним? Питання складне, адже двоюрідними братами і сестрами того були всі, досі навіть поіменно не встановлені, діти мазовецького володаря Конрада (1187–1247) та його руської дружини Агафії Святославівни за батьківською лінією⁵³ (інші дядьки і тітки або померли в дитинстві, не маючи дітей, або ж вступивши до монастиря), а також остаточно встановлених Д. Домбровським шістьох вінценосних осіб – за материнською⁵⁴. Відтак, складність потенційного пошуку Прокопа серед дітей двоюрідних братів Болеслава Сором’язливого на предмет доказу опосередкованих кровноспоріднених зв’язків із ним та чеськими Пшемислідами множиться, проте виглядає привабливо.

⁵¹ Див. наприклад: К. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich*, с. 47; М. Font, G. Barabás, *Kálmán (1208–1241). Halics királya. Szlavonia hercege*, Budapest–Pécs 2017, с. 44–46.

⁵² Ibidem, с. 41.

⁵³ Пор. свідчення: К. Jasiński, *Genealogia księcia mazowieckiego Siemowita*, [в:] *Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów. Studia historyczne ofiarowane Antoniemu Gąsiorowskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, Poznań 1997, с. 124: сини – Болеслав, Казимир, Земовит, Земомисл і Мешко. Доньки – Євдокія, Людмила, Саломея, Юдита, Дубравка; idem, *Rodowód Piastów małopolskich*, с. 49–94; I. Okraszewska, *Agafia (1191/1196–1247), księżna mazowiecka, krakowska i łeczycka*, [в:] *Niebem i sercem okryta. Studia historyczne dedykowane dr. Jolancie Malinowskiej*, ред. М. Malinowski, Toruń 2002, с. 70–71.

⁵⁴ Д. Домбровський, *Генеалогія Мстиславичей*, с. 631–642, 648–658: крім доньки Гримислави також сини – Володимир (с. 631–642), Ізяслав-Михайло (с. 648–650), Н син (с. 650–652), Ростислав (с. 652–653) і Давид (с. 653–658).

Додає інтриги справі типово польсько-чеське ім'я матері князя Болеслава, пів-чешки пів-русинки з походження – Гримислави Ярославівни⁵⁵. Про матримоніальні зв'язки її рідних братів, як підсумовує Д. Домбровський, відомо дуже мало. Так, у шлюбі найстаршого Володимира Ярославовича (1179–1183 – після 1226) з N за іменем і походженням дружиною „[...] народилося щонайменше троє відомих джерелам дітей – видана заміж за Теодоріха фон Буксхведена донька, Ярослав і мінімум один нащадок невідомої статі”⁵⁶. Ізяслав-Михайло, N Ярославович та їхній молодший брат Ростислав померли у дитинстві⁵⁷, натомість їхній наймолодший брат Давид, котрий досяг повноліття, „[...] жив достатньо довго, щоб мати дружину і дітей”, про яких, однак, нічого невідомо⁵⁸. Більше того, N за іменем двоюрідному братові(ам) князя Болеслава „за кужелем” народженому(им) між 1212–зимою 1213/1214 рр. у сім'ї найстаршого брата Гримислави Ярославівни – Володимира, польський автор шансів на життя давав небагато: „Відсутність свідчень про них (неї, нього) в літописах спонукає мене вважати, що вони (вона, він), можливо, померли в доволі юному віці, незадовго після згадки у джерелах, тобто, найраніше в 1214 р.”⁵⁹.

Втім навіть, якщо припустити досягнення повноліття цим руським Анонімом, у нього лише (sic!) від шлюбу з котроюсь із чотирьох (крім Констанції) доньок Генріха Побожного (1196–1202/1204–1241) та його чеської дружини Анни мав народитися син Прокоп (зі зрозумілим, відтак, походженням свого імені від евентуальної бабці Анни), щоб як внучатий небіж окреслюватися терміном *перос* в акті Болеслава Сором'язливого. Тоді було б зрозумілим його нотування авторами *Katalogiv*: „de Russia” і безапеляційним би залишався зв'язок за принципом: „ex parte matris cognatus” із Лешком Чорним. Однак, дослідження Казімежа Яшінського чітко переко-

⁵⁵ *Słownik staropolskich nazw osobowych*, ред. W. Taszyckiego, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968–1970, т. 2: Е–Кі, с. 231–232, див. також Д. Домбровський, *Генеалогія Мстиславичей*, с. 617–622: тут також огляд історіографії на предмет чеського походження дружини князя Ярослава Володимировича (б. 1155–1165 – кінець 1205–1209); М. Wołoszczuk, *W kwestii obecności Rusinów na dworze księżnej Grzymisławy*.

⁵⁶ Д. Домбровський, *Генеалогія Мстиславичей*, с. 642.

⁵⁷ *Ibidem*, с. 650, 652–653.

⁵⁸ *Ibidem*, с. 658.

⁵⁹ *Ibidem*, с. 667.

нують, що із усіх п'яти доньок загиблого під Легницею сілезького володаря жодна не видавалася заміж на Русь⁶⁰.

Абсолютно безперспективними також виглядають й наміри „відшукати” Прокопа серед невідомих за джерелами дітей Давида Ярославовича – наймолодшого брата княгині Гримислави.

„Мазовецькі” двоюрідні брати й сестри Болеслава Сором'язливого (як і їхні батько князь Конрад з матір'ю Агафією) привели на світ чимало двоюрідних небожів краківсько-сандомирському володареві. Попри досі дискусійне питання кількості дітей народжених в одіозного подружжя, все ж відомо, що найстарший син Болеслав (б. 1210–1248) у обох шлюбах залишився бездітним⁶¹. Його молодший брат Казимир (б. 1211–1267), як відомо, від першого матримоніального зв'язку із Констанцією мав двох синів – Лешка Чорного і Земомисла (б. 1247–1287), від другого з донькою опольсько-раціборського князя Казимира (між 1178–1180–1230) Єфросинією (між 1228–1230–1292) – синів Володислава Локетка (1260/1261–1333), Казимира (між 1262–1265–1294), Земовита (б. 1265–1312) та Євфимію (1265–1308)⁶². Інший брат Земовит (б. 1215–1262) у подружжі із Переяславою (до 1233/36–1283)⁶³ привів на світ синів Конрада (б. 1250–1294) і Болеслава (1251–1313). Нічого невідомо про шлюб і дітей Земомисла (між 1216 і 1228–1241). В дитячому віці помер Мешко (1235–?). Найстарша донька Конрада і Агафії Євдоксія (1215–1225 – до або після 1267) вийшла заміж за маркграфа Брени Дітріха з династії Веттинів (1215–1218–1266/1267), народивши тому шестеро дітей (Оттона, Конрада, Дітріха, Генріха, Ютту та Ядвігу). Можливо за котрогось з литовських князів було видано іншу доньку Людмилу (до 1225–?), монахиною стала Саломея (між 1220–1225 – після 1268).

⁶⁰ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, с. 114–117 (Гертруда), с. 122–124 (Єлизавета), с. 130–133 (Агнешка), с. 136–138 (Ядвіга).

⁶¹ K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich*, с. 49–55.

⁶² *Ibid.*, с. 62–65.

⁶³ Щодо філіації щей жінки думки істориків різняться, втім усі одностайні в її руському походженні: J. Pakulski, *Zaginiona pieczęć księżnej mazowieckiej Perejasławy z 1276 r. a trzynastowieczne Sigilla książnych Polski dzielnicowej*, [В:] *Nihil superfluum esse. Studium z dziejów średniowiecza ofiarowane Profesor Jadwidze Krzyżanowskiej*, под ред. J. Strzelczyka і J. Dobosza, Poznań 2000, с. 247–262; K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich*, с. 67–70; J. Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia na dziejami politycznymi Mazowsza, intytulacją i genealogią książąt*, Kraków 2012, с. 270–271; Д. Домбровский, *Генеалогия Мстиславичей*, с. 681–695.

Інша донька Юдита (1222–1227–1257–1263) спершу була видана заміж за опольського князя Мешка (б. 1220–1246). За відсутності дітей та зі смертю чоловіка вдруге вийшла заміж за вроцлавського князя Генріха (1227–1230–1266), народивши йому сина Генріха (1258–1290). Остання з відомих доньок Конрада й Агафії Дубравка (б. 1230–1265) близько 1246 р. вийшла заміж за володимирського князя Василька Романовича, привівши на світ доньку Ольгу (1246/47 – після 1288) та сина Володимира (1247–1249–1288). Відтак, в сумі кількість двоюрідних небожів („*perotes*”) Болеслава Сором’язливого від п’ятох із десяти відомих історіографії дітей свого дядька Конрада становила 17 осіб.

Розглядаючи у цьому випадку Прокопа родичем Лешека Чорного: „*ex parte matris cognatus*”, а Болеслава Сором’язливого як потенційного двоюрідного дядька (за терміном „*peros*”) належить знайти котрусь із п’яти доньок (крім Констанції) Генріха Побожного і Анни, виданої заміж за котрогось із п’яти синів мазовецького князя Конрада (крім Казимира). І, дійсно, про такий випадок відомо. Як встановив К. Яшінський, десь 1232 р. найімовірніше найстарша донька сілезько-чеського подружжя Гертруда (1218–1220 – до 1247) вийшла заміж за найстаршого сина Конрада і Агафії – Болеслава. Евентуально народжений би в цьому шлюбі син, як *peros*, без жодних застережень доводився б двоюрідним небожем краківсько-сандомирському князеві Болеславові та: „*ex parte matris cognatus*” пасував би Лешкові Чорному. Зрозумілим би виглядав і *passus Katalogiv* про краківського владика, вихідця: „*de Russia*”, адже його бабцею була б Агафія Святославівна. Однак джерела чітко подають, що подружжя не мало дітей⁶⁴. Обставини смерті Гертруди невідомі, і лише в дикій, нічим не підтверженій фантазії можна запропонувати відтак, позашлюбний її зв’язок із N вельможею руського походження (*sic!*)⁶⁵ з оточення свого чоловіка, від якого б *terminus ad quem*

⁶⁴ *Chronica Polonorum*, изд. L. Świkliński, [в:] МРН, т. III, Lwów 1878, с. 642, 649; *Vita sanctae Hedwigis docissae Silesiae (Vita maior; vita minor; genealogia)*, изд. A. Semkowicz, [в:] МРН, т. IV, Lwów 1884, с. 649–650; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, с. 116.

⁶⁵ Лише так, крім термінів *peros* та *cognatus*, можна було б пояснити його зв’язок *de Russia*, занотований *Katalogami*. Ну і цим евентуальним коханцем Гертруди також мала б бути непересічна постать, може князь чи боярин – *genere nobilis*. Втім, наша спроба встановити руське оточення хоча б матері Болеслава Агафії Святославівни дала не так багато матеріалу для роздумів (М. Волощук, *До питання присутності русинів при дворі княгині Агафії Святославівни (між 1207/1209–1247/1248)* – дру-

1247 р. народився Прокоп. Однак, чи мав шанси бастард, хай і вельможного походження, обласканий з часом при дворі двоюрідного дядька Болеслава згодом стати одним із найвпливовіших єпископів країни? Гадаємо, що ні.

Відтак, докладний аналіз так званого „чеського сліду” у встановленні родоводу Прокопа за поняттям: „перос” не дає конкретних результатів. Ми пропонуємо активніше розглянути руську версію, справедливо підсилену у XIV–XV ст. характерними вставками упорядників *Каталогів* та Яном Длугошем в *Історії Польщі*.

„*Шваргер*”. Як відомо, систематичні матримоніальні зв’язки руських володарів з Пястами впродовж XII–XIII ст. призвели до зближення з ними практично всіх удільних князів, зокрема й чернігівських. Наприклад, імовірно найстарша Н донька Казимира Справедливого, рідна сестра Лешека Білого і відповідно – тітка Болеслава Сором’язливого, біля 1178 р. була видана заміж за Всеволода Чорного († після 1214 р.)⁶⁶. Невипадково їхній син Михайло Всеволодович († 1246 р.) на тлі монгольської загрози упродовж 1240–1241 рр., за літописом „[...] и доста [...] ко оуеви своєму в Ляхы и ко Кондратови [іншого сина Казимира Справедливого – М.В.]”⁶⁷, одруженому, як відомо, між 1207–1210 рр. на Агафії Святославівні – представниці династії Ольговичів⁶⁸. Відповідно онука князя Михайла – Грифіна Ростиславівна, продовживши традицію родичання з Пястами, 1265 р. вийшла заміж за іншого князя Лешека Чорного. На тлі настільки окреслених матримоніальних стосунків, застосування щодо Прокопа понять „перос” і „cognatus”, на нашу думку, набуває зовсім іншого значення.

Ми переконані, що батьком краківського єпископа був князь Ростислав Михайлович (як випливає з аналізу вище наведеної статистики двосторонніх шлюбів), а відтак в латиномовному значенні „cognatus”, владику доводився **швагром** Лешекові Чорному, одруженому на рідній сестрі Прокопа – Грифіні. Поняття „перос”, натомість, вжито Болеславом Сором’язли-

жени мазовецького князя Конрада, стаття подана до друку у збірник на пошану професора Яна Тенговського). Натомість при дворі Болеслава такі особи взагалі джерелами не фіксуються.

⁶⁶ O. Balzer, *Genealogia Piastów*, с. 454; K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, Warszawa–Wrocław 1993, с. 267; Л. Войтович, *Княжа доба на Русі: портрети еліти*, Біла Церква 2006, с. 404; J. Dobosz, *Kazimierz II Sprawiedliwy*, Poznań 2011, с. 211.

⁶⁷ *Ипатьевская летопись*, [в:] ПСРЛ, т. II, Москва 2001, стб. 783.

⁶⁸ Див. наприклад: Л. Войтович, *Княжа доба на Русі*, с. 411.

вим 1278 р. для окреслення родинних відносин з тогочасним канцлером, дозволяє назвати того **правнучатим небожем** Н тітки краківсько-сандомирського володаря. Княгиня Кінга, відтак, доводилася досліджуваному архієреєві рідною **тіткою**, оскільки, як і його мати – Анна (1226/27 – між 1275/76, дружина Ростислава Михайловича), належали до угорської династії Арпадів. Тому поняття *peros* однаково добре пасувало Прокопові для окреслення кровноспоріднених стосунків із князем Болеславом за кількома векторами міждинастичних зв'язків Пястів, головно „за кужелем”.

Абсолютно аргументовано, зрозуміло, виглядають відтак повідомлення Яна з Домбрувки та Яна Длугоша в частині про умовну етнічність Прокопа „*de Russia*”, а його генеалогічний зв'язок із Пястами та Ольговичами набуває наступного вигляду (див. таблицю).

Не з'ясованими, втім, на цьому тлі залишається декілька питань, серед яких:

1. Причини відсутності у *Каталогах* та *Історії* вказівок про батьків Прокопа.
2. Замовчування руського походження краківського владики за життя.
3. Використання імені Прокоп в землях Рюриківичів.

Польському хроністові були добре відомі Ростислав Михайлович і Анна, про яких читаємо, наприклад, в *Історії Польщі*⁶⁹. Ян Длугош мусів мати під руками й акти від 15 лютого 1278 та 1286 рр. (про що вказувалося видавцем *Каталогів* Й. Шиманським), якими окреслювалися кровноспоріднені зв'язки єпископа з місцевими князями. Вочевидь, саме за допомогою дипломів, зокрема й тих, які наразі невідомі, було встановлено належність архієрея до родини Лешека Чорного: „*ex parte matris*” (хоча, ми переконані, мало б бути: „*ex parte uxoris*”⁷⁰). Зрозумілим виглядає й акцент автора на знатності – „*genere nobilis*”⁷¹. Здається, наратор, знаючи родовід Прокопа, свідомо уникав розповіді про його батьків з певних кон'юнктурних причин.

⁶⁹ Див. наприклад: *Ioannis Dlugossii Annales*, с. 219.

⁷⁰ Саме цей, вочевидь некоректно „зліплений” з різних джерел інформації Я. Длугошем *passus*, згодом внесений ним до *Каталогів*, підсилює „чеську” версію походження Прокопа, яка дозволяла б виводити його з родини чеського короля Пшемисла I Оттокара та його онуку Констанцію – матір Лешека Чорного. Однак при цьому дивним є повне „мовчання” тих самих *Каталогів* про таку версію, натомість краківський владики всюди занотований: „*de Russia*”.

⁷¹ *Catalogi episcoporum Cracoviensium*, с. 182.

Польське королівство після адміністративної реформи 1434 р. поглинуло рештки державності земель королівства Русі, сучасником чого був хроніст. Звитяга під Грюнвальдом 1410 р., відмова від претензій на Галицьку землю угорського короля Сигізмунда Люксембурзького (1387–1437) пришвидшили закріплення тут влади династії Ягеллонів. Імовірно автор не мав наміру засвідчити обіймання краківської кафедри представником однією з найсильніших руських князівських родин XII–першої половини XIII ст.

Ми також не відкидаємо використання Яном Длугошем невідомого на сьогодні матеріалу, який засвідчував належність Прокопа до роду Корчак – в XIV ст. змаргіналізованого відгалуження Ольговичів. За життя та діяльності хроніста колишня потужна князівська династія перестала існувати, а тому той ототожнив краківського владика „за фактами” XV ст., невідомими тепер.

Звісно, польський автор міг не назвати батьків владики (хоча й знав про них), оскільки той належав до духовництва, яке після освячення обирало нове, не пов’язане з повсякденним світом, життя. Таке рішення часто означало „відречення” від батьків, про що упорядники середньовічних документів чудово знали. Звідси й цілковите „мовчання” про родину Прокопа не тільки в творах Яна Длугоша, а й кількох десятках актів впродовж 1270–1290 рр.

Ім’я Прокоп у володіннях умовної династії Рюриковичів залишалося доволі уживаним. Вочевидь вплив на це міг мати культ святого Прокопа (б. 970–1053) – засновника 1032 р. Сазавського монастиря на слов’янській літургії. Обитель тривалий час залишалася в надзвичайно тісних двосторонніх відносинах із монастирськими осередками на Русі, зокрема, в Києві⁷². Десь 1213–1214 рр. у подіях боротьби за галицький престол занотований пересопницький воєвода Юрій Прокопович⁷³. Під 1263 р. у справі вбивства литовського князя Товтивіла літопис згадував про наближеного до нього іншого боярина Прокопія⁷⁴. Ім’я Прокоп при хрещенні обирали для новгородських князів, наприклад, Ростислава-Іоанна Ярославовича (1173/74 –

⁷² Див. наприклад: D. Třeštk, *Slawische Liturgie und Schrifttum im Böhmen des 10. Jahrhunderts. Vorstellungen und Wirklichkeit*, [в:] *Der Heilige Prokop, Böhmen und Mitteleuropa. Internationales Symposium*. Benešov–Sázava, 24.–26. September 2003, підготував P. Sommer, Praha 2005, с. 205–236.

⁷³ *Ипатьевская летопись*, стб. 730.

⁷⁴ *Ibidem*, стб. 860–861.

після 1215)⁷⁵. В сучасних західноукраїнських землях прізвища Прокопів, Прокіпчук, Прокіпчин, Прокіп'юк, Прокопенко вважаються доволі поширеними, що, на загал, спростовує думку Т. Васілевського про, буцімто, виняткове поширення цього імені в Чехії на відміну від руських земель⁷⁶.

На цьому тлі, звісно не виключеним є прийняття імені Прокопа сином Ростислава Михайловича вже після висвячення, час якого залишається невідомим з умовним датуванням *terminus ante quem* 21 травня 1270 р., тобто у віці десь 20–25 років. Однак у даному випадку вимагають докладнішого вивчення можливі зв'язки колишнього чернігівського і галицького князя чи його родини із Сазавською обителлю та її традиціями.

* * *

Кілька слів про родину Прокопа. Його батько Ростислав Михайлович відправився до Угорщини та одружився із донькою Бели IV Анною близько 1243 р. Остаточна поразка під стінами Ярослава 17 серпня 1245 р. змусила князя відмовитися від претензій на Галицьку землю. Місцем постійного перебування сім'ї, відтак, стало Угорське королівство. За історіографічною традицією він привів на світ шестеро дітей, послідовність народження яких виглядає так: Михайло (б. 1245–1269), Кунегунда (1245–1285), Грифіна (б. 1248 – між 1305/1309), Анна († після 1257), Бела (1250–1272) та Маргарита (1250 – після 1290)⁷⁷. Втім, на нашу думку, між 1245–1248 або між 1248–1250 рр. Анна народила також Прокопа, який, з невідомих нам причин, обрав життя духівника. Вочевидь ще при дворі Арпадів він здобув добру освіту, а до 1270 р. приїхав у землі Пястів, імовірно, ставши придворним тітки Кінги в уже зрілому віці. Подальше зближення з Болеславом Сором'язливим сприяло кар'єрному зростанню молодого священнослужителя, хоча до 1278 р. про його особливі преференції збоку Пястів відомо небагато. Зрозумілим видається й висвячення Прокопа на каноніка *terminus ante quem* 21 травня 1270 р. Доречно зауважити, що його сестра

⁷⁵ А.Ф. Литвина, Ф.Б. Успенский, *Выбор имени у русских князей в X–XVI вв. Династическая история сквозь призму антропониимики*, Москва 2006, с. 601–602.

⁷⁶ Т. Wasilewski, *Helena księżniczka znojemska*, с. 119.

⁷⁷ Л. Войтович, *Княжа доба на Русі*, с. 420.

Маргарита 1254 р. також була посвячена у монастир, а 1278 р. прийняла вічні обітницї⁷⁸. Цілком можливим виглядає намір батьків „присвятити Божові” одного сина й одну доньку. „Поява” Прокопа в документах другої половини XIII ст. супроводжується без будь-яких патронімів або „етнонімів”, що, мабуть, в якійсь мірі символізувало „відречення” від світу. Прибуття до Кракова 1279 р. сестри Грифіни мало, вочевидь, зблизити тогочасного канцлера з князівським подружжям. Брат-священик цілком міг виконувати обов’язки особистого сповідника володарів. У 1292/93 р.: „Procopius de Russia” став краківським єпископом у приблизно 41–45-річному віці, що виглядало звичним для середньовічної доби⁷⁹. Помер владика, на наш погляд, між 45–50-ма роками життя між 31 грудня 1294 – 20 червня 1295 р.⁸⁰ Похований, згідно польських анналів, у Кракові, можливо в домініканській обителі, як і один із її патронів – Лешек Чорний⁸¹.

Прижиттєві стосунки з батьками, братами й сестрами, які проживали в Угорщині, Чехії, Болгарії – здебільшого невідомі. На певний час найріднішою людиною, яка пережила його на понад, ніж 10 років стала сестра Грифіна, з якою єпископа пов’язували достатньо теплі взаємини, відображені джерелами. Нічого не відомо й про ставлення до своєї сестри та матері майбутнього чеського короля – Кунегунди, особливо на тлі її відносин із вельможним Завішею із Фалькенштейна (б. 1250–1290) та народження 1282 р. позашлюбної дитини⁸². Доволі добре, натомість, задокументований

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ Пор. із випадком елекції 1266 р. його попередника – Павла з Пшеманкова († 1292): W. Karasiewicz, *Paweł z Przemankowa biskup krakowski 1266–1292*, „*Nasza Przyszłość*”, т. 9, 1959, с. 159–162.

⁸⁰ KDКK, т. 1, с. 133.

⁸¹ На підставі аналізу пізнішого за часом появи *Некрологу краківських домініканців* А. Родзевич намагався довести смерть єпископа Прокопа 8 грудня 1294 р. (А. Rodziewicz, *Data śmierci*, с. 224). Однак, автор не пояснює, як тоді зрозуміти звільнення краківського владика королем Вацлавом II від сплати 20 гривень від двох сіл краківського єпископства Ілжа (тепер – однойменне місто Радомського повіту Мазовецького воєводства, Польща) і Тарчка (тепер – село Тарчек Стараховицького повіту, Швентокшицького воєводства, Польща), „actum publice Cracovie” 31 грудня 1294 р. Навряд чи могло це відбутися понад три тижні після смерті архієрея. Вочевидь, занотований у *Некролозі* під денною датою 8 грудня: „D. Procopius magnus fautor fratrum”, якого польський історик вважає єпископом, – інша особа.

⁸² Див. наприклад: J. Libor, *In ordine Cruciferorum Christo militavit. K osudům Ješka, syna Závěše z Falkenštejna a královny Kunhuty*, „*Český časopis historický*”, Г. 98, 2000, ч. 3, с. 453–475.

перебіг дуже непростих відносин Прокопа із небожем „за кужелем” – Вацлавом II (1271–1305)⁸³. Після його приходу в Чехії 1283 р. до влади і визнання краківсько-сандомирським князем у 1290 р., вибір Прокопа на єпископа, за словами Антоніна Барцяка⁸⁴, не міг би відбутися без згоди короля. Однак, новий владика в польській історіографії радше асоціюється з опозиційними Вацлавові політичними силами в Польщі, а також, не в останню чергу – збитками, завданими єпископському майну чеськими загонами⁸⁵.

20 червня 1294 р. під час візиту до Праги єпископ, у відповідь на сфабриковану проти нього справу-звинувачення у начебто невірності Вацлавові II, за присутності вищих церковних чинів обох країн склав на користь короля присягу вірності, визнавши його польським володарем⁸⁶. Взамін 31 грудня 1294 р. владика отримав звільнення від стягнення 20 гривень із прибутку сіл краківської єпископії Ілжа і Тарчка⁸⁷. Конфірмацію королівського акту з часом здійснив номінований на понтифікат 24 грудня 1294 р. папа Боніфатій VIII (1294–1303)⁸⁸, але, мабуть, вже після смерті самого Прокопа.

* * *

Звісно, розв’язання генеалогічної належності та умовної етнічності краківського єпископа Прокопа має й свої нерозгадані сторінки, на які у при-

⁸³ Див. наприклад: Т. Nowakowski, *Polityka biskupów krakowskich w końcu XIII wieku (Prokop i Jan Muskata)*, „Nasza Przeszłość”, т. 75, 1991, с. 10–12; М. Maciejowski, *Czy Jan Muskata był denuncjatorem biskupa krakowskiego Prokopa przed królem Wacławem II?*, [в:] *Kopijnicy, szyprowie, tenutariusze*, под ред. В. Śliwińskiego, Gdańsk 2002 (= *Gdańskie studia z dziejów średniowiecza*, nr 8), с. 75.

⁸⁴ А. Barciak, *Czechy a ziemie południowej Polski w XIII oraz na początkach XIV wieku. Polityczno-ideologiczne problemy ekspansji czeskiej na ziemie południowej Polski*, Katowice 1992, с. 112–113.

⁸⁵ Див. наприклад: Т. Nowakowski, *Małopolska elita władzy wobec rywalizacji o tron krakowski w latach 1288–1306*, Bydgoszcz 1992, с. 80–81. Існує, втім, також цілком відмінний погляд: W. Bielak, *Biskup i jego urząd w oczach średniowiecznych kronikarzy polskich*, Lublin 2011, с. 222.

⁸⁶ KDKK, т. 1, с. 133.

⁸⁷ Ibidem, с. 134.

⁸⁸ Обидва із зазначених оригіналів документів вдалося знайти в: *Archiwum i biblioteka krakowskiej kapituły katedralnej na Wawelu* (АККК), Katalóg dokumentów pergaminowych, nr 77, 82.

ватному листуванні 6 січня 2016 р., а згодом 16 листопада 2017 р. звернув нашу увагу сербський історик, блискучий знавець біографії князя Ростислава Михайловича і його родини – Дюра Гарді⁸⁹. Перелік його систематизованих зауваг такий:

1. Звісно, випадок номінування на католицького єпископа представника так званого „руського” світу – унікальний. Відповідно, зовсім не зайвими б були інші аналогії, особливо за умов, коли батьком майбутнього архієрея був би руський, а не польський князь.
2. Якщо Прокопа дійсно вважати сином колишнього галицького князя та господаря Мачви Ростислава, то його кар’єра, як представника, без сумніву, однієї із найвпливовіших серед інших сусідів династії Арпадів, виглядає надто скромною. Він став єпископом не одразу про прибутті до земель Пястів, а лише через понад 20 років. Наприклад, резюмує Д. Гарді, у 1320 р. при виданні заміж за угорського короля Карла Роберта (1288–1342) доньки польського короля Володислава Локетекса Єлизавети (1305–1380), наступного ж року її далекий родич, найстарший син удільного сілезького князя міста Битом (тепер – місто Битом, Сілезьке воєводство, Польща) Казимира (1253/1257–1312), тошецький князь Болеслав (1278–1328) був номінований на естергомського архієпископа – главу всієї угорської церковної структури. Натомість молодший син Мешко (між 1295–1305–1344) спершу 1328 р. став єпископом Нітри, а 1334 р. – Веспрема⁹⁰.

⁸⁹ З огляду на дуже тривалу підготовку до друку матеріалів Міжнародної наукової конференції „Польща, Русь та Угорщина X–XIV ст. в міжнародних відносинах” („Polska, Ruś i Węgry X–XIV wieku w stosunkach międzynarodowych”), що проходила упродовж 16–17 червня 2014 р. у Варшаві (Польща), обговорення ймовірної належності Прокопа до сім’ї Ростислава Михайловича відбувалося усно під час зустрічей на різноманітних міжнародних конференціях (зокрема, під час виступу із темою „Католицькі єпископи з династії Рюриковичів (XII–XIV ст.)” на Міжнародній науковій конференції серії *Colloquia Russica „Релігії та вірування Русі (IX–XVI ст.)”*, що впродовж 15–18 листопада 2017 р. у Львові, Україна) або в приватному листуванні.

⁹⁰ CDH, т. VIII. 2, Budae 1832, с. 369, 451, 634–636; *ibidem*, т. IX.1, Budae 1833, с. 543; *Vetera Monumenta historica Hungariam sacram Illustrantia*, изд. А. Theiner, Romae 1859, т. 1: 1216–1352, с. 595–596. Узагальнено про оточення королеви Єлизавети та конкретно наведені приклади див.: J. Dąbrowski, *Elżbieta Łokietkówna 1305–1380*, Kraków 2007, с. 34–35; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, с. 526–527, 533–534, а також із безпосередньо монографії Д. Гарді (Д. Hardi, *Drugeti. Povest o usponu i padu porodice pratilaca Anžujskih kraljeva*, Novi Sad 2012, с. 342).

3. Станом на 1270–1271 рр., коли до джерел проникає інформація про Прокопа, він, як представник сім'ї Ростислава Михайловича, залишався єдиним чоловіком, адже батька не стало до 1264 р., старших братів Михайла і Бели, відповідно – до 1266 та близько 15 листопада 1272 рр. За таких обставин його могли номінувати на єпископа в значно багатших Угорщині або Чехії, де від 1261 р. правила старша сестра Прокопа – Кунегунда. Дивним також, як вважає Д. Гарді, виглядає її повне „мовчання” про молодшого брата, особливо на тлі занотованих відносин з іншими родичами – матір'ю та сестрою Грифіною.

* * *

Даючи відповіді на коментарі сербського колеги, одразу слід визнати брак джерел до теми, втім пояснення до кожної із зауваг вченого доволі прості.

1. Казус руського з походження католицького архієрея не єдиний з-поміж випадків матримоніальних відносин умовної династії Рюриковичів із П'ястами. Зокрема, один із синів Болеслава Високого (1127–1201) і доньки чернігівського князя Всеволода Ольговича (1094–1146) Звенислави († між 1155–1163) Ярослав (1143–1201) 1198 р. був обраний вроцлавським єпископом⁹¹. Прикметно, що він, як і Прокоп, належали до чернігівського відгалуження руських князів.

Зрештою, наведений Д. Гарді приклад номінування 1321 р. на естергомського архієпископа сина битомського князя – Болеслава має свій чіткий руський слід, адже, за останніми генеалогічними студіями, його матір'ю, як і матір'ю майбутнього єпископа Нітри і Веспрема Мешка, була донька Лева Даниловича (1225/1228–1301) – Гелена або Олена (б. 1260/1262–1304/1323), а бабцею – угорська принцеса Констанція (може 1237 – після 1278/88)⁹². Рідною ж сестрою обох братів була одна із попередніх дружин Карла Роберта –

⁹¹ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, с. 77–78.

⁹² Ibidem, с. 518. Остаточо зняв питання про генеалогічне коріння Гелени/Олени Д. Домбровський, датуючи її шлюб із князем Казимиром між 1274–1278 рр. (див.: D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, с. 225; idem, *Генеалогія Мстиславичей*, с. 306, 372). Думку колеги прийняв теж Станіслав Срока (St. Sroka, *Genealogia Andegawenów węgierskich*, Kraków 2015, с. 21).

Марія, що померла 15 грудня 1317 р.⁹³. Тому елекція обох архієреїв могла пов'язуватися як зі старими „руськими сентиментами” короля, так і новим шлюбом.

2. Прибуття Прокопа до володінь Пястів „не покриті” джерелами. Можна хіба припускати, що це сталося під час одруження 1265 р. його рідної сестри Грифіни із на той час посереднім за статусом серадзьким князем Лешеком Чорним, з якими пов'язана частина біографії майбутнього краківського єпископа. Порівняно до шлюбу іншої доньки Ростислава Михайловича – Кунегунди із чеським королем Пшемислом II Оттокар (1231–1278), укладеного 1261 р., матримоніальний зв'язок Грифіни виглядав суттєво скромнішим, що мусіло вплинути й на життя наближеного до неї молодшого брата. Порівнювати, після переїзду до іншої країни, етапи кар'єри 20–25-літнього Прокопа і 41-річного тошецького князя Болеслава у даному випадку абсолютно недоцільно. Поза всяким сумнівом, Прокоп прибув до володінь Пястів незрівнянно молодшим і недосвідченим, ніж, коли Болеслав – до Угорщини (навчаючись, до слова, з 1308 р. у Падуанському університеті⁹⁴). Якщо порівняти їхні долі, то приблизно досягнувши 16–20 років, вони обоє були каноніками і приблизно в однаковому віці між 40–45 роками стали єпископами. До слова, обоє мусіли бути знайомими, що, опосередковано підтверджується участю юного Болеслава у виборах десь у першій половині 1295 р. наступного після смерті Прокопа краківського владика – Яна Мускати⁹⁵.

Прокоп не міг стати краківським, зокрема, єпископом швидше, ніж ним став, адже тісно пов'язувався із оточенням Грифіни, чоловік котрої посів краківсько-сандомирський престол лише 1279 р. на 13-му році понтифікату (від 1266 р.) Павла з Пшеманкова⁹⁶. З іншого боку, навіть прихильники „чеської версії” його походження, а відтак, родинних відносин із дуже впливовою від середини XIII ст. династією Пшемислідів, вважають кар'єру Прокопа дуже вдалою⁹⁷.

⁹³ *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*, [в:] *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*, изд. I. Szentpétery, Budapestini 1937, vol. 1, с. 489.

⁹⁴ *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*, collegit et edidit L.C. Dedek, Strigonii, 1924, т. 3: ab a. 1321. ad a. 1349, с. XI.

⁹⁵ К. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, с. 526.

⁹⁶ W. Karasiewicz, *Paweł z Przemankowa*, с. 162.

⁹⁷ P. Żmudzki, *Studium podzielonego Królestwa*, с. 250.

3. Відсутність пропозицій Прокопові посісти єпископський престол у Чехії могла „за замовчування” джерел пов’язуватися із хаосом, що наступив у землях Пшемислідів після загибелі на Моравському полі 26 серпня 1278 р. у битві з німецьким королем Рудольфом I (1218–1291) Пшемисла II Оттокара, страшенним голодом 1281–1282 рр., а також його негативним ставленням до зв’язку старшої рідної сестри із вельможним Завішею із Фалькенштейну⁹⁸. Натомість в Угорщині станом на 1279 р. у Прокопа дійсно не залишилося в живих жодної найріднішої людини. Стосунки його матері, доньки короля Бели IV Анни зі своїм братом, новим угорським королем, Стефаном V (1239–1272) склалися дуже погано, що змусило її між 3–21 травня 1270 р. покинути батьківщину та перебратися до Праги, звідки вона повернулася до Угорщини 1273 р. лише незадовго до своєї смерті⁹⁹. Це сталося за кілька років до переїзду Грифіни та Лешека Чорного до Кракова 1279 р., а відтак вплив розкиданої кількома країнами Європи під тиском драматичних подій найближчої родини Прокопа на його евентуальне обрання єпископом *terminus ante quem* 1292/93 р., здається, був мізерним.

Відсутність жодної згадки про Прокопа у документах королеви Кунегунди цілком зрозуміла. Причини цього криються у нульовій фактично кількості „чеських” епізодів у безпосередньо актах княгині Грифіни та „польських” – у документах її старшої сестри. І це при тому, що придворне життя дружини Лешека Чорного в подружжі 1265–1271/1274 рр., до смерті колишнього чоловіка 1288 р. та після неї – *terminus ante quem* 1305/7–1309 р., коли княгиня померла, відоме достатньо добре за польськими наративами¹⁰⁰, агіографія-

⁹⁸ Скандальній історії взаємин чеської королеви зі своїм, ще 1276 р. негативно налаштованим проти Пшемисла II Оттокара, придворним присвячена величезна література. Див., зокрема: J. Libor, *In ordine Cruciferorum Christo militavit*, с. 458–460; І. Ліхтей, «... *Luxi lima*...»: криза чеської державності у 1278–1283 роках, Ужгород 2015, с. 55–58, 72–76.

⁹⁹ Див.: A. Zsoldos, *Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb királyi viszálya az 1260-as években*, Budapest 2007, с. 119, а також наші лаконічні студії до теми: М. Волошук, *Животворящий Хрест Господа нашого Ісуса Христа в історії середньовічного Галича (на маргінесі студій Ельжбети Домбровської та Олександра Майорова)*, [в:] *Галич: збірник наукових праць*, вип. 1, за ред. М. Волошука, Івано-Франківськ 2016, с. 44–45.

¹⁰⁰ *Rocznik Traski*, с. 839, 841, 843, 846, 851; *Rocznik franciszkański krakowski*, [в:] МРН, т. III, Lwów 1878, с. 51; *Rocznik Małopolski*, с. 171, 173–175, 185.

ми¹⁰¹ та актами¹⁰², зокрема виданими й нею ж¹⁰³. Узагальнення й доповнення життєпису жінки певною мірою довершили чеські хроністи XIV ст.¹⁰⁴ і Ян Длугош¹⁰⁵, із праць котрих довідуємося про „чеські симпатії” та ступінь кровноспоріднених відносин із Вацлавом II вдови краківсько-сандомирського князя. Вона, поза всяким сумнівом, була однією із найбільших прихильниць приходу в Кракові до влади свого племінника – сина сестри Кунегунди. Як і її брат Прокоп, а також вдова Болеслава Сором’язливого Кінга, Грифіна теж склала присягу васальної вірності чеському королю. Зрештою, княгиня померла у Празі, де й похована в місцевому монастирі кларисок¹⁰⁶.

Королева Кунегунда, натомість, одна із взагалі найбільш опривілейованих увагою хроністів¹⁰⁷ і авторів актового матеріалу жінок королівства XIII–XIV ст.¹⁰⁸. За переліком джерельних свідчень про себе вона „очолює рейтинг” виданих до кінця XIV ст. заміж представниць династії Рюриковичів. Освіченість і активне листування першої дами королівства Чехії підтверджена значним за обсягом матеріалом, серед адресатів якого – супруг, німецькі володарі та їхні дружини тощо¹⁰⁹. Документи, укладені Кунегундою, предмет неодноразових студій чеських істориків від початку XX ст.¹¹⁰,

¹⁰¹ *Vita sanctae Hedwigis ducissae Silesiae*, c. 650; *Vita et miracula sanctae Kyngae ducissae Cracoviensis*, c. 728.

¹⁰² KDM, т. 1, с. 133; *ibidem*, изд. F. Piekosiński, т. 2, Kraków 1886, с. 187, 207.

¹⁰³ KDM., т. 1, с. 159–161; KDM, т. 2, с. 189–194, 199–200.

¹⁰⁴ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, [в:] *Fontes rerum Bohemicarum* (далі – FRB), т. 4, изд. J. Emler, Praha 1884, с. 60; *Kronika Pulkavova*, [в:] *ibidem*, т. 5, изд. J. Emler, Praha 1893, с. 173–176.

¹⁰⁵ *Ioannis Dlugossii Annales*, с. 146, 175, 189, 206, 235, 247, 254–255, 262–263.

¹⁰⁶ *Kronika Pulkavova*, с. 175–176; див. також: P. Żmudzki, *Studium podzielonego Królestwa*, с. 472.

¹⁰⁷ *Veršované letopisy*, [в:] FRB, т. 3, изд. J. Emler, Praha 1882, с. 233; *Die Pehemische Cronica dewcz*, [в:] *ibidem*, т. 3, изд. J. Emler, Praha 1882, с. 288; *Letopisové Jindřicha Heimburského*, [в:] *ibidem*, т. 3, с. 320; *Neplacha, opata Opatovského, krátká kronika Římská a Česká*, [в:] *ibidem*, т. 3, с. 474–475, 477; *Kronika Jana z Maignoly*, [в:] *ibidem*, т. 3, с. 571; *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, с. 4, 12, 22–26; *Kronika Beneše z Weitmile*, [в:] FRB, т. 4, изд. J. Emler, Praha 1884, с. 459–460.

¹⁰⁸ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, ч. 2, с. 129, 137, 201, 207, 226–227, 290–291, 305, 441, 486, 496, 520–521, 526, 529, 549, 577, 587, 593, 740, 873, 978–979, 1019, 1060, 1184.

¹⁰⁹ *ibidem*, с. 146–147, 199, 227, 248–249, 290–291, 491–492, 495, 500, 516–518, 520, 528, 545, 579, 978, 1069, 1075, 1176–1177, 1228–1229.

¹¹⁰ J. B. Novák, *Kritika listáře královny Kunhuty*, [в:] *Sborník prací historických. K šedesátým narozeninám dvor. rady prof. dra Jaroslava Golla*, ред. J. Bidlo, G. Friedrich, K. Krofta,

однак „польська складова” їхнього змісту, попри відомі факти контактів із сестрою, краківсько-сандомирською княгинею, відсутня.

* * *

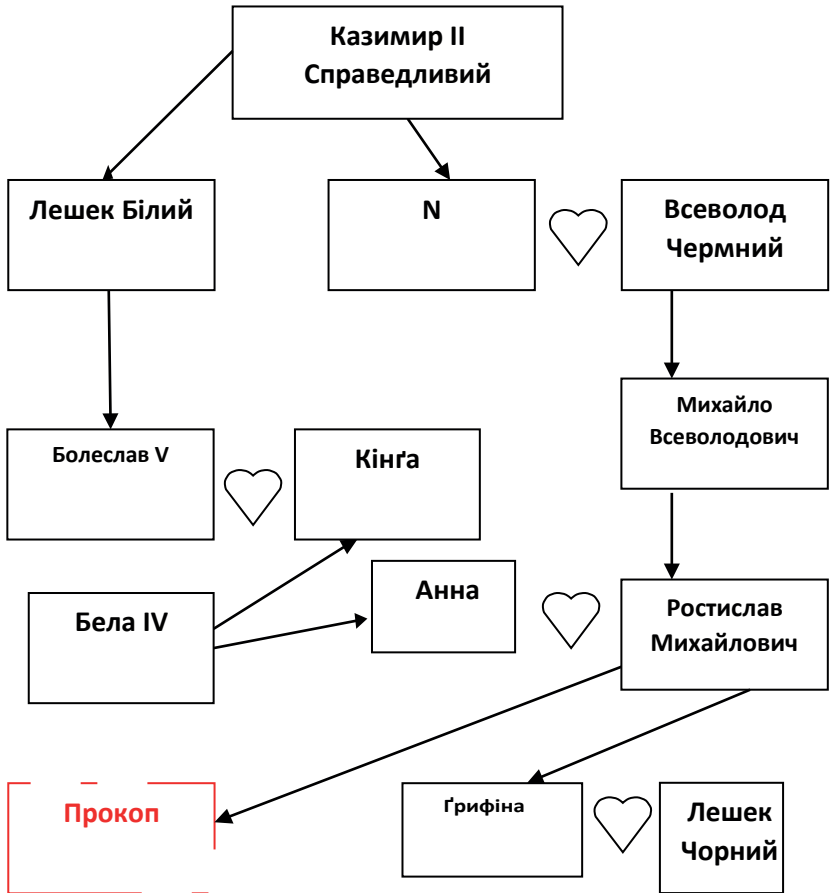
Ну і, насамкінець, не слід забувати, що в середовищі вищих кіл світської і церковної знаті Прокоп Ростиславович безсумнівно асоціювався із належністю його батька до східного обряду, якого той дотримувався вочевидь до самої смерті, і вочевидь з походженням якого пов’язана пізніша вставка *Каталогів* щодо самого Прокопа – „de Russia”¹¹¹. Латинська освіта і виховання, які він здобув і, як засвідчує цілий перелік уцілілих документів та наукових студій, блискуче послуговувався¹¹², втім, не додавали йому преференцій порівняно зі своїми іншими конкурентами, стовідсотково генеалогічно і конфесійно пов’язаних з умовним „католицьким” світом. Стати краківським єпископом Прокоп зміг, лише пройшовши усі шаблі кар’єрної ієрархічної драбини в землях Пястів, підтвердивши це право й можливість працьовитістю, необхідними знаннями і вміннями, лояльністю до місцевих архієреїв та світських володарів, і аж ніяк раніше.

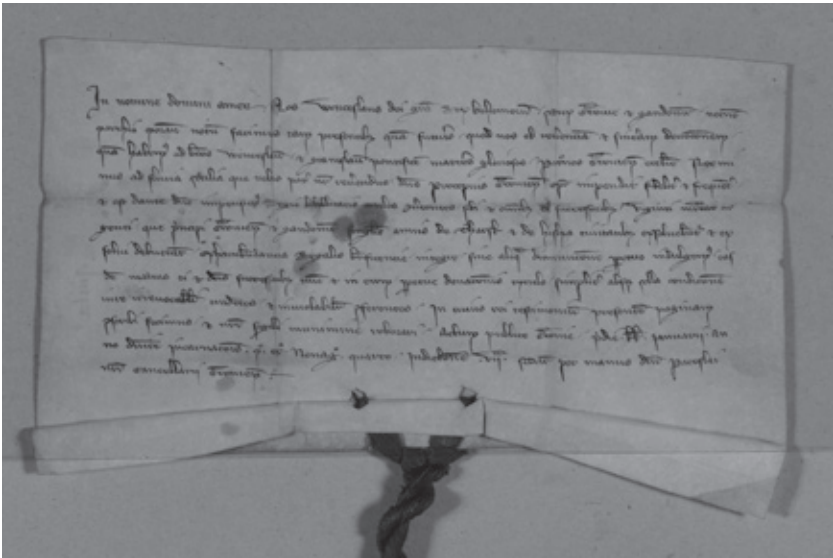
Praha 1906, с. 124–152; В. Mendl, *Listy královny Kunhuty králi Přemyslovi*, Praha 1921. Див. також репринт: idem, *Listy královny Kunhuty králi Přemyslovi*, Praha 1997.

¹¹¹ Д. Гарди, «Религиозная принадлежность» князя Ростислава Михайловича во время его жизни в Венгрии, [в:] *Colloquia Russica*, изд. V. Nagirnyu, сер. 1, т. 6: *Rus’ and countries of the latin culture (10th–16th c.). Publication from the 6th International Scientific Conference*, Krakow, 26th–28th November, Kraków 2016, с. 137–146.

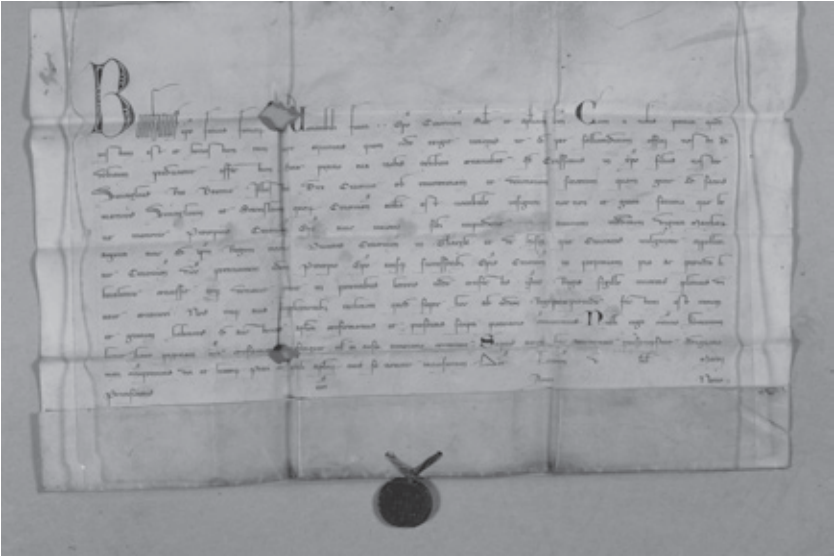
¹¹² Див. зокрема: P. Żmudzki, *Studium podzielonego Królestwa*, с. 372–373.

Таблиця 1

Archiwum i biblioteka krakowskiej kapituły katedralnej na Wawelu, Katalog dokumentów pergaminowych, Waclaw, król czeski, ks. krakowski i sandomierski uwalnia biskupa krakowskiego Prokopa i jego następców od opłaty 20 grzywien z miast Tarczka (Tharsk) i Iży (Iislza) [tlum. Король Чехії, краківсько-сандомірський князь Вацлав II звільняє краківського єпископа Прокопа та його наступників від сплати 20 гривень з міст Тарчка (Tharsk) та Ілжа (Iislza)]

Archiwum i biblioteka krakowskiej kapituły katedralnej na Wawelu, Katalog dokumentów pergaminowych, Bonifacy VIII, papież zatwierdza przywilej Waclawa, ks. krakowskiego i sandomierskiego, zwalnający biskupa krakowskiego Prokopa i jego następców od opłaty 20 grzywien z miast Tarczka (Tharsk) i Iłży (Ilsisla) [tłum. Папа Боніфачій VIII затверджує привілей краківсько-сандомирського князя Вацлава, котрий звільнив краківського єпископа Прокопа та його наступників від оплати 20 гривень з міст Тарчка (Tharsk) та Ілжа (Ilsisla)]